

Economisch herstel blijft gematigd

De Nederlandse economie groeit in 2010 naar verwachting met 1,25 procent. Voor komend jaar wordt een groei van 1,75 procent voorzien. De werkloosheid loopt op tot gemiddeld zes procent van de beroepsbevolking in 2011. Het begrotingstekort loopt volgens de prognose terug van 6,3 procent van het bbp dit jaar tot 4,7 procent komend jaar.

Na de problemen bij private financiële instellingen dreigt de financiële crisis nu een volgende fase in te gaan, waarin betalingsproblemen in de publieke sector de financiële stabiliteit in gevaar brengen. De grote vraag is in hoeverre de hernieuwde financiële onrust het herstel van productie en werkgelegenheid zal schaden. In de hoogontwikkelde economieën is dat herstel nog maar net op gang gekomen.

Op grond van de ontwikkelingen in het eerste kwartaal zijn de prognoses van de groei van de wereldhandel en de groei van het mondiale bbp iets opwaarts bijgesteld. De Europese in- en uitvoer alsmede het bbp blijven echter sterk achter bij de rest van de wereld. Voor het eurogebied wordt een bbp-groei geraamd van slechts een procent in 2010 en 1,5 procent in 2011, beduidend lager dan het groeitempo dat meestal gehaald wordt na afloop van een recessie. Achter deze gemiddelden gaan grote internationale verschillen schuil. Zo is het bbp in het gehele eurogebied in het eerste kwartaal met 0,2 procent gegroeid ten opzichte van het voorgaande kwartaal, terwijl in Griekenland het bbp opnieuw is gekrompen. In april liep het gemiddelde werkloosheidspercentage in het totale eurogebied op tot 10,1 procent. Het cijfer voor Spanje steeg tot 19,7 procent, terwijl in Duitsland en Nederland de werkloosheid daalde tot respectievelijk 7,1 en 4,1 procent, volgens de Eurostat-definitie.

Een groeiend gebrek aan vertrouwen in de kredietwaardigheid van een aantal overheden in het eurogebied heeft recentelijk geleid tot een hevige opleving van de onrust op financiële markten en vergaande, nieuwe maatregelen van overheden en monetaire autoriteiten om het tij te keren. In mei bereikten de internationale verschillen in rente op Europese overheidsobligaties nieuwe records. Kredietbeoordelaars verlaagden hun waardering van de Portugese, Griekse en Spaanse staatsobligaties. Begin juni bereikte de dollarkoers van de euro het laagste niveau in vier jaar. De Europese interbancaire geldmarkt dreigde te stagneren. Toen duidelijk werd dat een eerdere poging om de Griekse schuldcrisis te isoleren was mislukt, doordat

de rentes op Griekse, Spaanse en Portugese staatsobligaties bleven oplopen, lanceerden Europese regeringsleiders in samenwerking met de ECB en het IMF op 10 mei een zeer omvangrijk financieel noodplan, dat een eind moest maken aan wat met recht een crisis genoemd werd. Niet langer zijn de maatregelen gericht op een enkel land. Er is sprake van een generiek pakket, bestemd voor eurolanden die geconfronteerd worden met uitzonderlijke, onbeheersbare omstandigheden. Opvallend is bovendien de beslissing van de ECB om over te gaan tot het aankopen van staatsschuld van eurolanden. Voor de ECB, die zich in haar tienjarige bestaan heeft laten voorstaan op de conservatieve degelijkheid van haar beleid en haar onafhankelijkheid van de politiek, is dit een breuk met het verleden. Het doel van de maatregelen is duidelijk: te voorkomen dat overheden in het eurogebied hun betalingsverplichtingen niet nakomen.

De grootste onzekerheid voor de korte termijn betreft de schulden crisis in het eurogebied: zal deze het nog niet of nauwelijks herstelde vertrouwen van producenten en consumenten opnieuw onderuithalen? Mogelijk krijgt ook de kredietverlening aan gezinnen en bedrijven in het eurogebied opnieuw te lijden. Daar staat tegenover dat een verdergaande depreciatie van de euro een positief effect zal hebben op de prijsconcurrentiepositie van het eurogebied. Daarnaast is de onzekerheid over het overheidsbeleid dat gevoerd gaat worden, aanzienlijk. In verscheidene eurolanden zien overheden zich genoodzaakt het begrotingstekort versneld terug te dringen. Een vorm van coördinatie van budgettair beleid in het eurogebied lijkt noodzakelijk om de stabiliteit van de euro te waarborgen, maar de opvattingen van politici hierover lopen zeer uiteen. Ook over de op handen zijnde regulering en hervorming van de financiële sector bestaat in Europa nog nauwelijks overeenstemming.

De Nederlandse economie

In het eerste kwartaal van 2010 groeide de Nederlandse economie voor het derde kwartaal op rij. Het groeitempo loopt wel terug. In het derde kwartaal van 2009 bedroeg de bbp-groei nog 0,6 procent, van kwartaal op kwartaal, terwijl de productie in de eerste drie maanden van dit jaar slechts met 0,2 procent toenam ten opzichte van het voorgaande kwartaal. Van een krachtige economische opleving na de enorme productieval eind 2008, begin 2009 is dan ook geen sprake. Volgens de raming neemt het Nederlandse bbp dit

JASPER DE JONG

Wetenschappelijk medewerker bij het Centraal Planbureau

JOS EBREGT

Wetenschappelijk medewerker bij het Centraal Planbureau

jaar toe met 1,25 procent. Voor komend jaar wordt een bbp-groei van 1,75 procent voorzien (tabel 1). Bij de ramingen is geen rekening gehouden met eventueel beleid van het te vormen kabinet. Op basis van de onlangs door het CPB doorgerekende plannen van diverse partijen valt te verwachten dat er de komende jaren aanzienlijk bezuinigd zal worden (CPB en PBL, 2010). Alle partijen stellen in historisch opzicht forse bezuinigingen voor. De ex ante-verbetering van het EMU-saldo in 2015 loopt uiteen van ongeveer tien miljard euro bij de SP en GroenLinks tot twintig miljard euro bij de VVD. Afhankelijk van de mate waarin en de snelheid waarmee de ombuigingen daadwerkelijk worden doorgevoerd, wordt de economische ontwikkeling op korte en middellange termijn meer of minder geremd. Minder vraag betekent immers minder productie. In combinatie met bezuinigingen op het aantal ambtenaren, dit zijn bezuinigingen die alle partijen van plan zijn door te voeren, zal de werkgelegenheid zich de nabije jaren waarschijnlijk minder gunstig ontwikkelen dan in de centrale projectie. Of deze effecten ook al in de ramingsjaren 2010 en 2011 gevoeld worden, hangt mede af van het tempo waarin de ombuigingen worden gerealiseerd. Door het optreden van uitverdieneffecten zal overigens een deel, afhankelijk van de specifieke maatregelen mogelijk zo'n veertig procent, van de ex ante-verbetering van het EMU-saldo teniet worden gedaan (CPB en PBL, 2010).

Analyse

Het geraamde prille economisch herstel komt nagenoeg volledig voor rekening van de uitvoer. De relevante wereldhandel neemt dit jaar naar verwachting toe met 7,5 procent en in 2011 met 5,25 procent (figuur 1). Daarnaast is de euro de afgelopen maanden aanzienlijk goedkoper geworden. Moest eind november van vorig jaar voor een euro nog ruim 1,50 dollar betaald worden, voor dit jaar wordt in de raming uitgegaan van gemiddeld 1,30 dollar per euro. De goedkopere euro is gunstig voor Europese exporteurs. De binnenslands geproduceerde uitvoer ligt door deze ontwikkelingen dit jaar naar verwachting zes procent boven het niveau van vorig jaar. Volgend jaar bedraagt de toename zo'n 3,75 procent. De wederuitvoer doet het nog beter, met verwachte groeipercentages van respectievelijk vijftien procent en 11,25 procent, mede doordat de handel in ICT-producten zich gunstig ontwikkelt. Deze producten hebben een relatief groot aandeel in de wederuitvoer.

Terwijl de export aantrekt, nemen de consumptieve bestedingen van Nederlandse huishoudens dit en komend jaar naar verwachting nauwelijks toe: 0,25 procent in beide ramingsjaren. De inkomensontwikkeling geeft ook maar weinig aanleiding tot een uitbundiger consumptiegroei. Het reëel beschikbaar inkomen neemt in de ramingsjaren slechts met respectievelijk één en 0,25 procent toe. Vooral het beschikbaar looninkomen ontwikkelt zich ongunstig,

Tabel 1

Kerngegevens voor Nederland, 2009–2011 (mutaties per jaar in procenten).			
	2009	2010	2011
Relevante wereldhandel	-12,6	7,5	5,25
Bruto binnenlands product	-4,0	1,25	1,75
Productie marktsector	-5,0	1,75	2
Consumptie huishoudens	-2,5	0,25	0,25
Bruto investeringen bedrijven, exclusief woningen	-18,3	-12	1
Goederenuitvoer, exclusief energie	-9,2	10,75	7,75
Consumentenprijsindex	1,2	1,5	2
Contractloon marktsector	2,7	1	1,5
Werkloze beroepsbevolking (niveau in procenten van de beroepsbevolking)	4,9	5,75	6
Werkgelegenheid in arbeidsjaren, marktsector	-2,5	-2	-0,5
EMU-saldo collectieve sector (niveau in procenten van het bbp)	-5,4	-6,3	-4,7

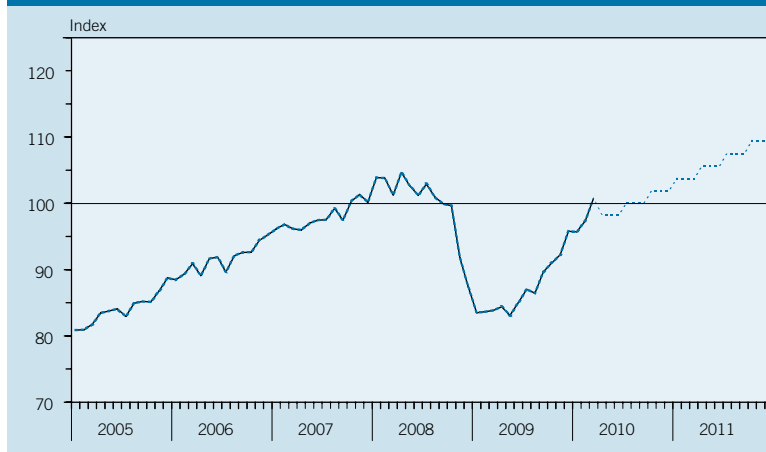
vanwege de dit jaar afnemende werkgelegenheid en de beperkte contractloonsstijging, die lager ligt dan de geraamde inflatie. Ook de vermogens van gezinnen dragen per saldo nauwelijks bij aan de consumptie. De stijging van de aandelenkoersen die zich in 2009 voordeed, zette niet door in 2010.

Daarnaast is de consument de laatste maanden pessimistischer geworden over de economische situatie in de komende twaalf maanden, mogelijk als gevolg van de problemen binnen de eurozone en de op handen zijnde omvangrijke bezuinigingen die alle politieke partijen voorstellen. Mogelijk om dezelfde redenen vinden huishoudens het de laatste maanden een minder gunstige tijd voor grote aankopen. De individuele spaarquote loopt dit jaar dan ook verder op volgens de raming, van 0,7 procent in 2009 tot 1,25 procent in 2010. Het WK Voetbal zou de consumptieve bestedingen een positieve impuls kunnen geven, al zal het effect per saldo bescheiden zijn. In de raming is geen expliciet WK-effect meegenomen.

Ook het beeld bij de bedrijfsinvesteringen exclusief woningen is somber. De investeringen dalen dit jaar verder, met naar verwachting zo'n twaalf procent, vanaf het toch al lage niveau in 2009. Pas komend jaar vindt enig herstel plaats, met een zeer bescheiden toename van een procent. Financiële belemmeringen om te investeren zijn in de ramingsjaren naar verwachting beperkt. De winsten van productie in Nederland veren na een sterke terugval in 2009 in 2010 weer op. Naar verwachting ligt ook de solvabiliteit op een hoog niveau. Bedrijven hebben genoeg geld in kas om investeringen te financieren. Bovendien scherpen banken sinds eind 2009 de acceptatiecriteria voor het verstrekken van leningen minder vaak aan dan in de kwartalen daarvoor. Dat de investeringen desondanks volgend jaar gemiddeld nog op een beduidend lager niveau liggen dan voor de kredietcrisis, is vooral het gevolg van de enorme productiedaling in

Figuur 1

Volume relevante wereldhandel (index, 2008 = 100).

2009. De productie in de marktsector nam vorig jaar met vijf procent af, waardoor bedrijven voorlopig weinig behoefte hebben aan uitbreidingsinvesteringen. De bestaande productie- en vervoerscapaciteit wordt momenteel bij lange na niet ten volle benut. De bezettingsgraad in de verwerkende industrie is sinds het dieptepunt vorig jaar weliswaar gestegen, maar ligt met 78,7 procent nog altijd ruim onder het gemiddelde van de jaren voor de kredietcrisis. Tussen 1999 en 2008 was de bezettingsgraad gemiddeld ongeveer 83 procent.

Naar het zich laat aanzien stijgt het werkloosheidspercentage van gemiddeld 4,9 procent in 2009 tot 5,75 procent dit jaar en zes procent komend jaar. Gezien de ongekende productiet terugval vorig jaar met een bbp-krimp van vier procent, en het beperkte herstel dit jaar, valt deze toename mee. Zo lag de werkloosheid in 2004 op 6,5 procent, terwijl de economische teruggang destijds veel geringer was: in 2002 en 2003 tezamen groeide de economie per saldo met 0,4 procent. Blijkbaar willen en kunnen bedrijven hun personeel in dienst houden. Wellicht doen ze dit met het oog op verwachte krapte op de arbeidsmarkt in de aankomende jaren. Ook zijn er meer zelfstandigen zonder personeel bijgekomen, die een deel van de productieafname hebben opgevangen via een daling van hun inkomen. De deeltijd-WW heeft een gering neerwaarts effect op de werkloosheid in 2009 en 2010.

De inflatie bedraagt volgens de raming gemiddeld 1,5 procent dit jaar en twee procent volgend jaar. Doordat de feitelijke productie onder het niveau ligt dat mogelijk is, gegeven de beschikbare productiecapaciteit, zijn bedrijven dit jaar terughoudend met het verhogen van hun prijzen. Dat de inflatie in 2010 toch wat hoger uitkomt dan de 1,2 procent in 2009, heeft voor een belangrijk deel te maken met de ontwikkeling van de waarde van de euro en van de energieprijzen. De euro is de afgelopen maanden minder waard geworden ten opzichte van de dollar, waardoor de invoerprijs van producten die in dollars worden afgerekend, in euro's is gestegen. De gas- en elektriciteitsprijzen daalden in de eerste helft van 2009 nog scherp, maar veranderden daarna relatief weinig, waardoor het neerwaartse effect in de tweede jaarhelft van 2010 uit het inflatiecijfer loopt.

De contractloonstijging in de marktsector komt naar verwachting uit op een procent in 2010 en 1,5 procent in 2011. Bij de oplopende werkloosheid zijn vakbonden terughoudender met het stellen van forse looneisen. Bovendien steeg het gemiddelde contractloon in de marktsector vorig jaar nog met 2,7 procent, ruimschoots boven het niveau van de inflatie in dat jaar, ondanks de economische krimp.

Het uitgangspunt in deze juniraming is het huidige, bekende beleid van het demissionaire kabinet. Met eventuele maatregelen van een nieuw kabinet om het begrotingstekort terug te dringen, is geen rekening gehouden. Het begrotingstekort komt onder die voorwaarden naar het zich laat aanzien uit op 6,3 procent van het bbp in 2010 en 4,7 procent in 2011. De conjuncturele ontwikkelingen zijn de hoofdzaak van de dieprode cijfers. Veel uitgaven zijn op peil gebleven of zelfs toegenomen, zoals uitgaven aan werkloosheidsuitkeringen, terwijl de belastingontvangsten door de crisis zijn teruggelopen. Dat het geraamde tekort komend jaar terugloopt komt doordat het stimuleringspakket afloopt, door enige al eerder vastgelegde tekortreducerende maatregelen en doordat de ontvangsten uit vennootschapsbelasting weer wat toenemen. De tekorten zorgen er samen met de ingrepen in de financiële sector van de afgelopen jaren voor dat de staatsschuld naar verwachting oploopt tot 68,0 procent van het bbp in 2011. Zoals tijdens de kredietcrisis weer eens duidelijk werd, is de onzekerheid rond ramingen van de macro-economische ontwikkeling aanzienlijk. Ook de huidige juniraming is met grote onzekerheid omgeven (kader 1). Voor de stabiliteit van de euro is het nodig dat diverse landen met geloofwaardige hervormings- en bezuinigingsmaatregelen komen, maar de maatschappelijke weerstand daartegen, reeds zichtbaar in bijvoorbeeld Griekenland en Spanje, bemoeilijkt en vertraagt mogelijk het proces. Ook kunnen Europese banken in de problemen komen als een deel van hun bezittingen minder waard wordt wanneer beleggers zich terugtrekken uit staatsobligaties van landen die begrotingsproblemen te langzaam aanpakken. Forse bezuinigingen in de landen in de nabijheid van Nederland zouden wel leiden tot een lagere groei van de relevante wereldhandel, wat de kortetermijntonwikkeling van de Nederlandse economie zal remmen.

Kader 1

Vergelijking ramingen diverse ramingsinstellingen

Tabel 2 toont de ramingen van de bbp-groei in 2011 in diverse landen of regio's van vijf ramingsinstellingen. De verschillen zijn doorgaans beperkt, ondanks alle onzekerheid. De hoogste groeicijfers worden verwacht in de Verenigde Staten, terwijl de eurozone juist wat achterblijft. Alle instellingen, op het IMF na, voorzien een groei van de Nederlandse economie van twee procent of iets daaronder. Het IMF is met een prognose van 1,3 procent wat pessimistischer.

Tabel 2

Bbp-ramingen 2011 voor diverse landen of regio's, per ramingsinstantie.

	CPB	DNB ¹	OESO	IMF	EC
Verenigde Staten	2,75	2,2	3,2	2,6	2,5
Japan	1,5	-	2,0	2,0	1,5
Eurogebied	1,5	0,2–2,2	1,8	1,5	1,5
Nederland	1,75	1,9	2,0	1,3	1,8

¹ Beleidsarme raming.

Bron: CPB; DNB, 2010; OESO, 2010; EC, 2010; IMF, 2010

Van belang is daarnaast hoe snel, hoe sterk en op welke manier de nieuwe Nederlandse regering gaat bezuinigen. Voor het vertrouwen van financiële markten, bedrijven en huishoudens is een stabiele regeringscoalitie, die duidelijke keuzes maakt op het gebied van de overheidsfinanciën, onontbeerlijk. De coalitie moet echter nog worden gevormd. Als gevolg van al deze factoren is de huidige raming zelfs omgeven met meer dan de gebruikelijke onzekerheid.

Slot

De Nederlandse economie groeit dit en komend jaar naar verwachting weer, maar van een krachtig herstel is geen sprake. De onzekerheid is bovendien groot. Diverse landen zullen fors moeten bezuinigen, wat, als het lukt, waarschijnlijk goed is voor de stabiliteit van de euro, maar ongunstig voor de ontwikkeling van de wereldhandel op korte termijn. Daarnaast is het de vraag welke coalitie uiteindelijk de Nederlandse regering zal vormen en welke plannen zij zal doorvoeren.

LITERATUUR

CPB en PBL (2010) Keuzes in Kaart 2011–2015: effecten van negen verkiezingsprogramma's op economie en milieu. CPB Bijzondere Publicatie, 85.

DNB (2010) Economische ontwikkelingen en vooruitzichten voor Nederland. DNB kwartaalbericht, juni.

EC (2010) European economic forecast. *European Economy*, 2010(2).

IMF (2010) Rebalancing growth. *World Economic Outlook*, 2010(april).

OESO (2010) Summary of projections. *OECD Economic Outlook*, 87(mei). NDS 1916